

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 5. No. 18. 1940

TÜRK HAKİMİ FARABİNİN UDU

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Hakim ve feylesof Farabının tercemei halinden bâhis eserlerde musikişinas olduğunu ve bir musiki aletinin tarafından keşfedildiğini öğreniyoruz. (Elmedhal fi musiki) eserini musiki tarihi âlimleri pek mühim buluyorlar. Bunun fransızcası da basılmıştır (1).

İbni Ebi Usaybia, Tabakatül'etıbbâ eserinde (2): (Farabi) ilmi musikinin nazariyat ve ameliyatında gayei kusvaya vasıl olmuştu. Mu-maileyh bir musiki aleti icad etmişti. Çaldığı vakitte insanın bilcümle hissiyat ve infialâtını tahrik ederdi, diyor.

(سيف الدولة حمداني) nin sazen-deleri biraz fasıl yapıdıkta şeyh (Farabi) ademi iltifat ve çendan istimama tekayyüd etmeyip kendi cebinden biraz ağaç parçaları çıkarıp birbirlerine zam ve bir garib saz peyda ve serâgazi negamât eyledikte ehali meclise dıhk (gülme) ârız olup ol kadar güldüler ki bi-hud olunca ondan ol aleti bozup üslûbi âhar üzere edip çaldıkta cümle bükâ edip ağlaştılar ve yine bozup bir tarzı âhar üzere çaldıkta cümlesi hâba varıp Farabi dahi âlâtın alıp bir kimse vâkif olmaksızın çıkıp gitti. Hâbdan kalktıktan Farabiden nişan bulmadılar. Seyfûddevele buna pek ziyade muhabbet edip ikram eyledi . . . diye yazılıdır. Birinciden Farabının iyi bir musikişinas olduğunu, bundan da musiki hakkındaki liyakatinin efsaneleştiğini öğreniyoruz. Demek ki Farabının musikiye, musiki negamatına ve nazariyatına derin vukufu vardır.

(1) Kitabu L-Musiqi Al Kabir T. I ve II (Baron Rodolphe D'Erlanger) 1930, 1935, 1938 Paris. P. Geuthner

(2) Tıp Tarihi Enstitüsü kütüphanesi. Cilt 1. S. 134 - 140.

(3) Sütlücede Mahmud ağa camii imam ve hatibi Hasan Ayni nushasındaki nôtundan.

F A R A B İ

(Tezkeretül Hikem'e (1) göre)

Ebu Nasr Mehmed ibni Turhan Farabiyittürkî hakîmi meşhurdur. Eger felâsifei islâm ve a'lemi fudalâyı a'lâm vaktinde ferîd ve asrında vahîd idi. Farab Türkistanda bir karyedir. Anda zuhur etmiştir. Aslı türk olmağla lisanı türkî a'lâ bilirdi ve arabîden maada lisanı adide ve ekser lûgatte dahi kemali nümayan idi. Badehu ulûmi hikemiyyeye iştigal ve anda dahi tahsili kemalden sonra Bağdada gelip Metâ bin Yunus hahîmi meşhur ki talebeye talimi fenni mantık ederdî, onun dersine hazır olup mantıktan Erestetalisin kitabını okutup kendi şerhini telâmizesine imlâ ederdî.

Biraz müddet anda ikamet badehu Harrana varıp Yuhanna ki hakîmi nasrani idi. Andan dahi fenni mantıktan biraz teallümden sonra yine Bağdada ric'at ve ulûmi felsefeyi kıraat ve istihracda dikkat ve şebü ruz sa'yü taleb ve keddü teab birle medarici âliyyeye irtika ve asrında serfirazı hukema ve pişivâyı ulema ve satveti sîti fazileti tannin endazı samiai melei a'lâ oldu. Ulûmi felsefe ve gayride tasnifatı vardır. Ve ihşai ulûmda bir kitabı nefis tasnifi vardır ki misli sebkat etmemiştir. İsmi (کتاب في سياسة المدينة) dir. Ve ekser tasnifatı müsvedde edip beyaz ve tedvine rağbeti yok idi.

Pâk i'tikad ve müstagnülfüad ve dervişihad ve fukarâ ve sulehada müzahrefatı dünyaya itibar etmezdi. Mülûkden Seyfûddevenin meclisine dahil olup ve ol gün dahi mecmai ulema ve efadil idi. Dervişane libas ile selâm verip cümlelerin üzerine tesaddur eyledi.

Seyfûddeve hizmetkârlarına kendi beyinlerinde bir mahfi lisan ile ki gayrileri vâkif değildi. Ol lisanı ma'hud ile hadimlerine hitabedip

(1) (تذكرة الحكم في طبقات الامم) Hüseyin Aynî kütüphanesinde bulunan nüshasından.

şeyhi Türkî sîi edep eyledi. Bundan bu lisan ile bir nesne sual edelim cevap vermeğe kadir olmazsa hemen kaldırıp taşra atınız dedikde derhal o lisan ile : Eyyühel Emîr ! sabreyle المرء عند الامتحان يكرم او بهان dedikte Emîr teaccüb edip bu lisandan habirmisiz dedi. Belî bundan maada yetmiş mikdarı lisan dahi tekellüm ederim diyip Emîr dahi tazim ve ikram ve mecliste olan ulema ile her fenden bahs ve kelâm ve ahseni ecvibe ile cümleyi ilzam eyledi ve meclis müteferrik olup rical ve havastan gayri kalmadı.

Şeyh dahi gitmek mürad ettikte Emîr, sizler tevakkuf buyurun sohbet edelim deyu sadrı mecliste iclâs ve taam - ü şerab istihzarile istimzac eyledi. Lâ hacet ile cevap verip simaı saze istizan eyledikte neam ile cevap verdi.

Emîrin sazendeleri biraz fasıl yaptıkta şeyh ademi iltifat ve çendan istimana tekayyüd etmeyip kendi cebinden biraz ağaç parçaları çıkarıp birbirlerine zam ve bir garib saz peyda ve serâgazi negamat eyledikte ehali meclise dikk ârız olup olkadar güldüler ki bihud olunca ondan ol aleti bozup üslûbu ahar üzere edip çaldıkta cümle bükâ edip ağlaştılar ve yine bozup bir tarzı ahar üzere çaldıkta cümlesi hâba varıp Farabi dahi alâtın alıp Seyfûddevele buna pek ziyade muhabbet edip ikram eyledi. Badehu Şamda ikamet edip 339 da vefat etmiştir (sinni 80).

İstinsah eden :
HASAN AYNİ